

Husby-Sjutolfts Socken med Ekolsund

Husby-Sjutolfts Hembygdsförening har ansökt om bidrag för att ta fram en cykelkarta med anvisningar om intressanta natur- och kulturella värden i vår bygd. Projektet pågick under ett år och var klart i augusti 2007. Målet med kartan är en lokal natur- och kulturell guidning för att öka tillgängligheten till bland annat Hjälstaviken som rekreations- och friluftsområde samt sprida kunskap om fornninnen och miljö. Det som ligger oss närmast är förstas runstenarna men även vägstenarna, kyrkan, slottet samt Hjälstaviken och Parnassen med dess intressanta växt- och djurliv. Statliga bidrag till lokala och kommunala naturvårdsprojekt medfinansierar genomförandet av detta projekt.

Socknens tidigare historia

En mängd intressanta fornninnen och märkliga fynd bär vitne om en tidig bebyggelse och en lilekades tidig kultur. Husby-Sjutolf tillhör de socknar i Trögds härads som har haft kontinuerlig bebyggelse från äldre järnåldern. De första gårdarna har legat i Kullinge, Nibble, Sävssta, Verkesta och Viggeby. Vid dessa platser, som idag ligger 25-30 meter över havet, finns många fornlämningar. Första gången socknen nämns i bevarande handlingar är 1314 men kallas då Husaby Gismark. Därremot möter oss gårdsnamnen Härby (år 1274), Ekolsund (år 1307), Husby Sjutolf (år 1311 i skrift) tidigare. Namnet härleds av "tolft", som betyder grupp av tolv som ligger vid sjön, således sockennamnet Husaby som ligger i Sjutolfen. Det fanns tre husbyar, kungsgårdar i Trögden (Vallby, Kungs-Husby och Husby-Sjutolft).

Det var från Ekolsund som hertigarna Erik och Valdemar den 16 april 1307 utfärdade två skrivelser, där en del rörde Skoklosters skydd- och frihetsbrev, medan det andra brevet var ställt till riddare Folke Jonsson till Fänö angående predikarbröderna i Sigruna. Dessa dokument utfärdades från "Ekooloesund", varifrån hertigarna ett halvt år efter den beryktade Hätunaleken styrde landet. Dessa två brev är första gången Ekolsund med säkerhet finns omnämnt i någon urkund. Därav firade Ekolsund sitt 700-årsjubileum 2007. Vid Svannäs finns Ekolsunds första historiskt omtalade byggnad. Av denna byggnad återstår i nutid inga rester ovan jord. Endast en mäktig stensatt och tegelslagen källare ger svaga antydningar om att vi har haft en medeltida borg med vallgrav. Borgen torde vara identisk med den gamla kungsgården som nämns 1307. Under medeltiden var det säte för släkterna Blå och Oxenstierna. Det finns ytterligare en fornborg, Joar Blå vid Ekolsundsviken. I samband med kulturhistoriska minnen måste också nämnas, Eriksgatan som torde ha gått genom socknen.

Husby-Sjutolf är i hög grad en runstenarnas socken. Inte mindre än ett tiotal sådana är kända, av vilka flera är bildstenar och dessa runstenar kommer att vara kartans röda tråd.

En tur runt Husby-Sjutolf kan bli mycket variationsrik på grund av de olika naturtyper man stöter på. Här finner man Herrgårdenslandskap (kartans södra del) som består av mindre intensivt nyttjad mark. Marken består av backar och hagar med lövträd. Exempel på detta är Stora Parnassen, Djurgården och Lilla Parnassen. Odlingslandskapen som finns norr om Hjälstaviken (på kartans mit) är en mer intensivt brukad mark med flera 20-30 m höga delvis betade bergsbackar, där det finns en och till, snår med sliss, nypon och torrängspartier. Skogsområden, alltså trädebuxna marker, finns bl.a.västerut vid Verkesta och Hammaren. Den som gör denna tur får både natur- och kulturella upplevelser.

Ekolsunds Wårdshus

Byggnaden härrör från 1600-talet men byggdes om till vårdshus på 1770-talet. 1772 stod Ekolsunds Wårdshus färdigt. Wårdshuset uppfördes på direkt initiativ av Gustav III efter ritningar av den berömda arkitekten och hovintendenten Carl Fredrik Adelcrantz. Enligt ett byggnadsförslag beräknades till bygget åtgå 266 lass grästen och 36 000 murtegel, totalt en byggkostnad om 14 816 riksdaler. Ekolsunds wårdshus märkliga historia och arkitektoniska kvaliteter gör att byggnaden sedan 1985 är statligt byggnadsminne. Belägenheten var och är ännu ypperlig – alldeles intill slottet, jämte den sedan århundraden pulserande landsvägen 263/Gamla E18; den viktiga förbindelselänken mellan det inre av norra Mälardalen och huvudstaden. I gången tid var vårdshuset eller gästgiverier viktiga hållplatser när vägfärdan tog sig fram med häst och vagn – både människor och djur behövde vila och få vatten.

Den första vårdshusvärden titulerades traktör och hette Johan Segerholm. Han och sedan hans efterträdare drev verksamheten fram till 1854. I vårdshusbyggnaden var även det kungliga postkontoret inrättat fram till 1876.

Under lång tid var således Ekolsunds Wårdshus platsen där allting hände – ortens nyhetscentral och samlingspunkt dit det senaste nådde först! Kungliga kurier anlände och erbjöd en upplevelse av anorlunda slag både in och utvärdigt. Här hittar du bland annat "Gustavs brunn", och en källarvåning med unik utstråling.

Vårdshuset har vaknat till liv efter 150 års törnrosasömn och är återigen en attraktiv samlingspunkt. Vårdshuset har renoverats med känslighet och historisk kunskap och erbjuder en upplevelse av anorlunda slag både in och utvärdigt. Här hittar du bland annat "Gustavs brunn", och en källarvåning med unik utstråling.

Om en kulturgran Lusgranen

Här stannade luffarna och vilade sig och funderade viken väg de skulle ta, för det fanns fyra vägar att välja på: (Ekolsund, Litslena, Husby eller Svannäs) för att få sig en matbit och övernattningsplats på någon höstkulle. Medan luffarna satt där började lössen röra på sig, när luffarna gnuggade sina ryggar mot granen. Så hoppade några löss över till dem, och därför fick den namnet Lusgranen. På 1930 talet när vägen skulle byggas om så fälldes granen. Det ska även ha funnits en gran mellan Viggeby och Ekolsund gård som kallades Hinhäles gran.

P-plats Hjälstaviken, Härby

Denna p-plats iordningställdes av Upplands Flygfötlitj som gäva till konung Carl XVI Gustav på hans 50-årsdag den 30 april 1996.

Milstenar och väghållningsstenar
Sverige har historiskt sett varit tidigt ute med lagar och förordningar för vägnätet och dess underhåll. 1350 stadgades i Magnus Erikssons landslag att varje härad skulle inom sitt område röja vägar och bygga broar samt hålla dessa i användbart skick. Den äldsta förordningen om uppställande av milstenar är från 1649. För varje gammal mil eller del därav, ½, ¼, skulle en sten eller järntavla uppsättas. Några finns bevarade inom vårt område varav en i norra delen av Kysinge by vid avtsväg västerut.

Väghållningsstenar kan man i Husby-Sjutolft återfinna i ett ganska stort antal, särskilt längs en gammal vägsträcka i Sävssta (markerat med gula pinnar). Där inskriptionen fortfarande är tydbar kan man vanligtvis läsa namnen på byar eller gårdar i Villberga socken, alltså mer än en mil från platsen! Före "laga skiftet" ca 1850 hade byamännen i en by ansvar för delar av de allmänna landsvägarna när det gällde att grusa och snöskotta vägarna samt att underhålla broar. Efter laga skiftet fick varje gård sig tilldelad en vägsträcka att underhålla. Skyldigheten innebar också att vinterväg skulle "utbuskas". Försumlighet mot denna viktiga åtgärd avjordes vid tinget med böter som påföljd. 1942 års fornminneslag betecknar milstenar och väghållningsstenar som kulturminnesmärken och gör dem lagligen skyddade.

Husby-Sjutolfts bastuförening / Badhus / Bastu

Arbetet med byggnaden startade den 1 Juni 1938. Första badet togs den 22 december för damer och för herrar den 23 december 1938 till priset av 1,50 kr per person, barn gratis. Bastun användes flitigt av ortsbefolkningen och fungerade även till skolbad. Turerna om bastuns framtid har från slutet av 1900 talet varit många. Nuvarande bastuförening bildades 26 april 1982. Många har under åren badat i bastun och idag är den flitigt använd av en liten men trogen skara.

Husby-Sjutolft Kyrka

Husby-Sjutolfts kyrka reser sig ståtlig över nejden, byggd på en moränbacke omgiven av lerslätten och fornlämningar från brons- och yngre järnåldern. Kyrkans äldsta delar är uppförda under 1300-talet i gråsten och tegel men tidigare har det funnits en träkyrka på platsen. Under 1400-talet tillkommer kyrkans torn och vapenhus. Under slutet av århundradet blev hela kyrkan dekorerad av bibliska motiv av den kände målaren Albertus Pictor, som även har sin signatur ovanför porten till sakristian. Det är bara ett fåtal kyrkor i Sverige som är signerade av Albertus Pictor: Albertus Pictor; även kallad Albrikt Målare eller Alberto Pärsticklare hette egentligen Albrecht Ymmenhusen och anses ha invandrat från Tyskland. Albertus Pictor var en av Sveriges mest framstående målare kring sekelskiftet 1500. Han målade kyrkor runt om i landet, men var främst verksam i

Mälardalskapen. Till sin hjälp hade han en stor skara gesäller och läringar som arbetade efter Albertus instruktioner. Albertus Pictor föddes omkring 1445 och dog omkring 1509. Sin verkstad och sin familj hade han i Stockholm. Från kyrkans höga torn, som fick sitt nuvarande utförande 1783, har man en vidsträckt utsikt över bygden. I detta torn hänger kyrkans båda klockor, av vilka storklockan bär årtalet 1675 och lillklockan 1739, den senare omgivet detta är på Fredrik I:s bekostnad. Inom församlingen ligger Ekolsunds slott som ägdes av många inflytelserika släkter ända från 1300-talet. I det sydöstra hörnet av kyrkogården finns ett fristående gravkor. Detta byggdes 1828 av släkten Seton, som ägde slottet 1785-1912. Flera personer av släkten Seton är begravda i gravkoret och på kyrkogården. Den ursprungliga kyrkogården var liten och ligger huvudsakligen väster om kyrkan vid huvudentrén, som har smidesgrindar mellan två vitputsade stolpar. Kyrkogården inramas av en grästensmur som förutom huvudentrén har två öppningar, en i söder mot prästgården och en i öster mot den nya kyrkogårdsdelen som invigdes på Alla helgons dag 1960. Förutom det Setonska gravkoret finns ytterligare en byggnad på kyrkogården.Vid den norra muren väster om kyrkan finns en timrad byggnad, som är en gammal likbod.

Två stenar,placerade en på vardera sidan om stora ingången till Husby- Sjutofts kyrkogård, på ett avstånd av 5 m från varandra. Enligt traditionerna ha stenarna använts av hemvändande soldater att stå på, då de lämnade rapport från pågående krig. Stenarna har troligen varit en större sten som har sprängts. Borrhål syns i båda stenarna .

Ågarna till Ekolsunds slott har betytt mycket för anskaffande av många vackra inventarier. Bl.a. har Sten Bielke och hans hustru skänkt den magnifika mässingsljuskronan som hänger mitt i kyrkan med "Sparres, Oxenstiernas, Totts och Bielkes vapen". Det är en av de ståtligaste ljuskronorna i hela ärkestiftet. De två andra ljuskronorna är skänkta av G. Seton och Friherrinnan Adlercreutz. Troligen har predikstolen av päronträ skänkts till kyrkan av friherre Åke Tott, som 1630 fick Ekolsund som gåva av Gustav II Adolf. Inte alla ägare av Ekolsund har varit bra för kyrkan. Gustav Vasa beslöt under 1500-talet att den dåvarande utdandsskulden skulle betalas med kyrkans tillgångar och Husby-Sjutolfts kyrka miste all silver, hela nio kilo.Till kyrkans textiler hör en mycket gammal och värdefull mässhake i blågrön sammet från 1400-talet. På ryggsidan finns ett broderat kruscifix utfört i guldråd och silke. Äldst av kyrkans inventarier är dopfunten i sandsten som är från 1200-talet och altarskäpet som är från 1460-talet.

Det finns även runstensfragmentet som förvaras i vapenhuset till kyrkan (se framsidan av kartan). Mitt emot kyrkan ligger en gammal magasinsbyggnad som länge användes för att från gårdarna insamla spannmål att användas vid nödar och liknande.

Fornborgen "Joar Blå"

Fornborgen "Joar Blå" (RAÅ 124) är den mest påfallande fornlämningen i Ekolsunds område. Fornborgen är hela 220 x 170 m stor med fyra inre och flera yttre vallar. Den har flera murverk på en hög bergklack intill Ekolsundsviken. Det enda som finns kvar idag är rester av muren i fornborgen och en kojgrnd 3 x 3 m. Kojan står i en gräv rund svacka med en låg vall runt omkring, ca 20 meter i diameter.

Nylada Badet

Nyladabadet tillkom genom en motion till kommunalfullmäktige i Husby-Sjutolft den 6 sept. 1950 från lantbrukare Erik Ericsson Ekolsunds gård, som också var ordförande i skoltystrelsen. Han begärde att en badplats skulle iordningställas vid Nylada gård, som skulle ha en sådan badkammfentall att simundervisning kunde bedrivas där. Den 29 oktober 1950 beslutade kommunalfullmäktige att bifalla motionen och anslå 5 500 kr. för ändamålet. Arbetet igångsattes året därpå och med bistånd av frivilliga krafter kunde badplatsen snart tas i bruk. Från och med 1954 var hela simscoleverksamheten för Litslena, Härkeberga och Husby-Sjutolfts socknar förlagd till den nya badplatsen vid Nylada. Nylada är än idag kommunal badplats.

Ekolsunds Slott

Ekolsunds Slotts historia är mest känd och förknippad med Gustaf III och hans unga danska gemål Sophia Magdalena. Här levde de under 1700-talet, ett sorglöst och glatt umgängesliv, långt ifrån hovlivets strama villkor. Men innan dess, redan från 1300-talet, berättar historien om andra kungligheter, godesat har varit i kunglig ägo även under Gustav Vasa, Johan III, Gustav II Adolf och arvrprins Fredrik, som sedan blev Fredrik I. Byggherrar har varit fältmarskalk Åke Tott, Claes Tott och arvrprins Fredrik, arkitekter var Simon de la Vallée, Nicodemus Tessin d.ä. och Carl Hårleman. Slottet är byggt i barockstil och består av södra slottet och norra slottet från 1600-talet, däremellan ligger exedran, två bägformade enväningslångor, byggda på 1700-talet.

Slottet består av två stora 1600-tals vinkelhus som mer liknar två enorma flygelbyggnader än som slott. De är byggda med barockfasader som fullbordades på 1700-talet av Gustav III genom arkitekterna Adelcrantz och Rehn. Dessutom finns en halvcirkel-formad lägre byggnad. Delar finns kvar av en enorm parkanläggning vilken ritades av Nicodemus Tessin d.ä. med en dubbel allé åt öster. Dessutom finns de gamla vattenre-servoarerna vilka behövdes för parkens vattenkonster.

Vid 1300-talet mitt ägdes gården troligen av riddaren Magnus Knutsson Blå, vars släkt var besläktad med Folkungarna. Han avled 1373 och Koolsund och alla hans övriga gods i Uppsala stift ärvdes av hans dotter Catharina, gift med riksrådet Finved Finveds-son. Genom deras dotter Margareta kom godset i Oxenstiernska ätt äga. Froken Margareta var gift med riddaren Jöns Bengtsson, som förde oxhornen i sitt vapen. Släkten Oxenstiernsas ägde Ekolsund från ca 1380-talet till 1530-talet och ett flertal skrev sig till Ekolsund.

I början på av 1500-talet träffar vi på Märta Bengtsdotter Arendsson, dotter till Kerstin Davidsdotter (Oxenstierna) med ett ulvhuvud i sitt vapen. I sitt första äktenskap var hon gift med Gustav Vasas morbror Trotté Månsson av Ekaätten. Denne dog 1512 och samma år gifte hon om sig med en annan av tidens stormän, Åke Göransson Tott. År 1542 bytte familjen (sonen Göran Åkesson Tott) Ekolsund mot jordegendomen Tidö, som kung Gustav då ägde. Gustav Vasa bodde nu ofta på Ekolsund och han flyttade då godset till platsen för Härvsta by.

Gustav Vasa höll här en styrka på sex knektar jämte annat hovfolk. Efter kungens död 1560 tillföll Ekolsund år 1572 Hertig Johan (Johan III) och snart därefter kungens dotter Sofia, som efter ett olyckligt äktenskap sedan bodde här under bäygsamma omständigheter med ett mycket litet hov fram till sin död 1611. Ekolsund blir kvar som kungsgård under Gustav II Adolfs tid. År 1618 skänker han Ekolsund till sin högt skattade kusning Åke Tott. Ekolsund förvärdades under sin nya herre till valdiga domäner. Greve Åke Tott tillhörde den skara soldater som sällat sig till Gustan II Adolf under de många krigsåren. Han avancerade till riksråd och fältmarskalk, tapper utan hänsyn till faror, vilket kunde försätta honom i obehagliga situationer. På grund av hur han gick fram mot fienden i spetsen för sitt finska kavalleri, kallade kungen honom för "snöplögen". Den gamla krigaren Åke Tott började bygga en gårdsanläggning vid Härvesta sedan han fått sitt byggnadstillstånd 1630. Tyvärr dog han mitt under uppförandet av sitt enda svenska herremanshus. Endast 42 år gammal avled han under en resa i Finland och begravdes i tottska gravkoret i Åbo domkyrka, där även hans mormor Karin Månsdotter vilar. Familjen Tott lät uppföra de två stenhus som utgjorde kärnan i de nuvarande husen. Sonen Claes Tott ärvde sedan Ekolsund men gjorde, med Drottning Kristina som mellanhand, ett byte med Greve Magnus Gabriel De la Gardie. Tott skulle få ett antal andra gårdar och en större penningssumma. Det hela ordnades 1652. Året därpå hade den nyckfulla drottningen ångrat sig och Magnus Gabriel föllit i onåd. Då drottning Kristina hade bestämt sig för att abdikera förmådde hon sin kusin och efterträdare på tronen Karl Gustav (Karl X Gustav) att lösa in godset och lämna tillbaka det till Totts. Den stora utbyggnaden av Ekolsund kom senare med hjälp av arkitekten Nicodemus Tessin d.ä. då Claes Tott återfick egendomen. Hela trädgårdsanläggningen omarbetades mer i tidens smak efter idéer hämtade från den franske arkitekten Le Nôtre. Claes Tott lade ner stora summor på att fullborda denna park som blev den förmärsta i landet. Greve Sten Bielke ärvde godset Ekolsund efter sin systerson Clas Tott och inlöste vid övertagandet en större skuld som fanns på egendomen.

Slutet för de privata ågarna av Ekolsund kom under reduktionen. Godset drogs helt enkelt åter in till Kronan 1683 (1681). Sedan sköttes egendomen av fogdar fram till 1716 då Karl XII skänkte Ekolsund med underlydande och dyrbara inventarier till sin svägers, dåvarande landgreven Fredrik av Hessen, den blivande kungen Fredrik I. På dena ves begäran utfärdades 1742 en bekräftelse på äganderätten. Slottet beboddes då av hans "Maitresse en Titre" Hedvig Taube som avled 1744 endast 30 år gammal. Hon trodde att hon hade papper på äganderätten till Ekolsund, men kung Fredrik var i affärer inte den mest hederlige, vilket nu skulle visa sig. Hans son med Hedvig Taube, furst Fredric Wilhelm von Hessenstein gjorde förgävs anspråk på Ekolsund, sitt ar efter modern. Han lät inte detta hindra honom från att sälja godset till arvrprinsen Adolf Fredrik av Holstein Gottorp för dennes nyfödde son Gustavs räkning. Köpet och iståndsättandet av Ekolsund blev ständernas faddergåva till den blivande Gustav III. Ekolsund blev kung Gustavs käraste uppehållsort under kronprinsåren och egentligen ända tills han köpt ut sin mor från Drottningholm. Hit kunde han inbjuda sina vänner för att ägna sig åt sina intressen och ytterligare bygga och försköna sitt gods.

"Jag påminner mig alltid om Ekolsund och de glada stunder jag där tillbragt. Aldrig återfinns jag så angenäma stunder, förrän jag kommer hem" (Gustaf III, på väg till Frankrike).

Det finns många intressanta beskrivningar av livet på Ekolsund från Gustavs dagar av Gustaf Johan Ehrensvärd. Han beskriver de lantiga nöjena som tornerpel och allehanda "carouseller". Det var på Ekolsund som Gustav för första gången julfalonen 1772 låd introducerade den gula lantuniformal (blått gult) som användes av alla manliga gäster på de kungliga lustslotten den s.k. Ekolsundsdräkten, "vilken inte förünvades alla att få bära, utan var en nåd för särskilt utvalda". Detta var sex år innan den svenska nationella dräkten kom 1778.

Gustav III använde den norra flygeln som kavallerislott med ekonomiavdelning och kök. Kungen ägde Ekolsund i 38 år. Gustav III sålde Ekolsund år 1785 till grosshandlaren Ge-örg Seton, som tillhörde en gammal skotsk adels ätt. Ett problem var dock att familjen Seton inte var av svensk adlig börd och därför, enligt dåtida regler, inte kunde godkän-nas som köpare. Men det löstes genom att släkten Seton "på kunglig nåder" tillerkändes svenskt adelskap den 10 november 1785. Vid den tiden var George Seton i sitt sista levnadsår, han avled 90 år gammal 1786 och västerson Alexander tog över Eka-olsund som var en av landets största egendomar. Ekolsund gjordes till fideikommiss och förblev i släktens ägo ända till 1911/12. Under Setons tid användes Norra Slottet som bostad och det gjordes en del ombyggnationer, Gustaf III:s kök och andra utrymmen i nedersta planet finns dock bevarade. En speciell omskriven händelse under den sista av Setons tid var den stora svanjakten som herren till Ekolsund anordnade för Oscar II och hans gäst, den blivande Edvard VII av Storbritannien, den 4 september 1885.

Efter många ågarskiften såldes Ekolsund till ett konsortium (1912) som styckade egendomen bestående av 36 gårdar. 1915 avyttrades slottet med kringliggande ågor till godsägaren Oscar Danielsson. År 1917 inköptes Ekolsund jämte några närliggande gårdar av den store industrimagnaten Carl Kempe. Åren 1928-30 restaurerade och mo-derniserade han slottets södra flygel och återgav den all sin glans från Gustav III:s tid, efter ritningar av arkitekten Vilhelm Bryde. Den norra flygeln förblev Gustavsbyggnad. Under Carl Kempes tid fördes återigen ett lysande sällskapsliv på Ekolsund, jakter och festligheter med många av tidens berömda personer som gäster. Kempe var en verkligt kunnig kulturpersonlighet som skapat storartade konstskatter. Egendomen delades 1947, den huvudsakliga skog- och jordbruksmarken inköptes av tidigare arrondissement Erik Eriksson blivande Ekolsundsgård.

Carl Kempe avled 1967. Ekolsunds slott ärvdes av Kempes döttrar och såldes 2002 till Ekolsund Slott AB. Direktör Rajja Ohlin har varsamt restaurerat slottet med målsättningen att återskapa ett levande slott. Den 16 januari 1969 förklarades Ekolsund slott som byggnadsminne.

Arboretum

Ekolsund Slott och park har under flera århundraden hört till de mest exklusiva inom trädgårdskonsten i Sverige. Det är på Ekolsund införandet av vattenkonster i stor skala gjordes först i Sverige och det är därigenom Ekolsund blev föregångare och förebild till det som skapades på Drottningholm. Arboretet är av en största anläggningarna av sitt slag i Sverige och bland privata anläggningar den största i Sverige. Det är anlagt i två etapper, först av hovjägmästare P.B. Seton på 1800-talet sedan tog Carl Kempe vid under 1900-talet. Slottets nya ägare eftersträvar nu att skapa den tredje etappen under 2000-talet. Ekolsunds arboretum är beläget runt slottet och det finns ca 140 olika trädarter i arboretet idag. Arboretum är ett område med en samling av olika vedväx-ter, främst träd som odlas bestående för vetenskapliga syften, rekreation eller andra ändamål. Under Hovjägmästaren P.B. Seton tid planterades uppenbarligen en hel silver- och nordmannansgr, vilka i nuläget är mycket stora t.o.m. enorma. Likaså planterades en omgran samt en hel del lärk. 1917 inköptes Ekolsund, då nedstuckit till ca 1 000 hektar, av Carl Kempe och under hans tid hade Ekolsunds arboretum sin storhetstid med intensiv skötsel. Som mest uppgavs 12 man arbeta i anläggningen. Planter inköptes i stora mängder – tanken var bl a att undersöka lämpligheten av olika trädslag i svenskt skogbruk. Många arter visade en mycket god tillväxt. Efter årgarbetet 1967 övergav man den intensiva skötseln men en hel del nyplanteringen och återkommande röjningar fortsatte. 2002 köptes Ekolsund av Rajia Ohlin och går nu mot en ny framtid som en levande anläggning. I denna utgör arboretet en viktig och unik inramning. På vårdshuset kan man köpa guidade (mp3) promenadslingor för slottets arboretum. Det finns två promenadslingor: Hund- och Olympiaslingan.

Parken

Clas Tott var ägare till Ekolsund 1640-1652 samt 1654-1670. Den parkanläggning han lät skapa vid Ekolsund, efter ritningar av Nicodemus Tessin d.ä., var lika imponerande som de franska samtida anläggningarna och det mest exklusiva Sverige kunde bjuda av trädgårdskonst. Adolf Fredrik Barnekow inspirerade Gustav III till att införa den nya engelska landskapsparken på Ekolsund. Dess struktur kom att tjäna som inspirations-källa vid anläggandet av Drottningsholms slottspark. Under Gustav III:s tid var det ett av landets största egendomar med en praktfull park framför själva slottet.

Ekolsund har alltså i två viktiga skeden i landskapsarkitekturens historia varit förebild och platsen där nya idéer om utformning av parker prövades. Trots århundraden av prövningar har den struktur som etablerades på Ekolsund under den tottska eran på 1600-talet bestått.

Jaktvillan

Jaktvillan har byggts på platsen för Ekolsunds gamla krog och vårdshus som var ett sten-hus (ca. 1640-1760). Jaktvillan som släkten Seton byggde 1888, fungerade som en plats för sommarnöjen för herrskapsfolket.

Det berättas att det senare bodde en ångbåtskapten med fru här: Tre dagar i veckan kom ångbåten från Stockholm och då ville kaptenen att maten skulle stå på bordet. Så det var för frun att stå i tornet och hålla utik mot sjön.

Hjälstaviken

Det finns flera parkeringsplatser och någon enstaka toalett här. Runt området går en 8 km lång vandringsled. Under tiden 15 mars - 15 augusti är det förbjudet att beträda de flesta våtmarksområdena då dessa är fågelskyddsområde. Man kan dock på spånger ta sig fram till det fina fågeltornet på vikens nordvästra sida.

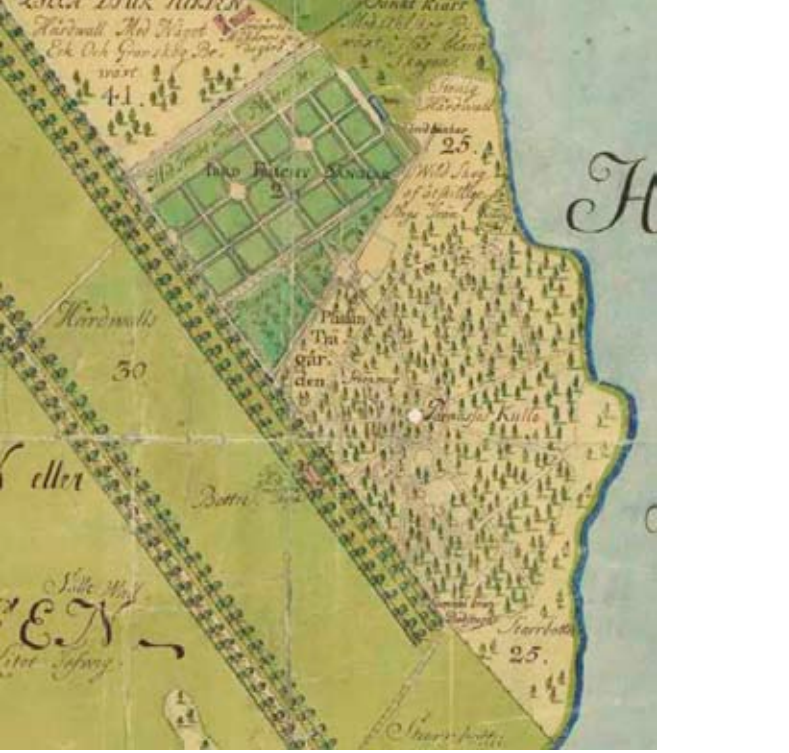
Hjälstaviken är internationellt känd för sitt rika fågelliv och är ett eldorado både för fågelskådare och vanliga naturdyrkare. Den är omgiven av sankängar, backar och partier av ädel lövskog. Det är svanarna som gjort Hjälstaviken känd, även utanför ornitologiska kretsar. Dessa ornammns redet tidigt av Linné och senare har vi även kunnat läsa om de omtalade svanarna i Selma Lagerlöfs skrifter. Andra fåglar som gjort viken berömd är den bruna kärnhöken, snatterand och rördrommen. Här hörs och ses även näktergal, skrattnäs och grågå.

Sedan 1948 är Hjälstaviken ett naturreservat. Det innebär att besökare under tiden 15 mars till 15 augusti endast får röra sig utmed den vandringsled som markerats med gul -röd färg på stolpar. Man kan ta sig runt hela viken utmed vandringsleden

En vandring runt Hjälstaviken kan bli mycket variationsrik på grund av de olika naturtyper man stöter på. Här finner man allt från slättsjöfåglar till barrskogsfåglar under samma promenad.

Totalt har 250 arter observerats vid viken. Ungefär 100 arter häckar årligen inom reservatet. Många flyttfåglar drag förbi eller rastar. Raden av tillfälliga fågelynd kan göras lång. Den totala arealen är 821 ha, varav 676 ha är landområden.

Runt om Hjälstaviken betar djur på strandängar och hagar. Hagmarkens flora är relativt rik på flera kalkgynnade arter såsom brudbröd, darrgräs, jungfrulin, spåstiel, vildlin och blåsuga. I kalkfuktigen hittar man älvväxig, klasefilippa och ångbrämsa. I området finns även en intressant och artrik insektsfauna samt flera arter fladdermöss.

Plan över 1700-talsanläggningen, den s.k Parnassen i Ekolsundsparken

Parnassen

Stora Parnassen
Parnassen betyder skaldernas hemvist. Området ingick tidigare i den stora parken vid Ekolsund som fick sin utformning under slutet av 1600-talet. Från högsta punkten kan man än idag skönja nio siktlinjer som strålar ut som ekrar i ett hjul och måste röjas kontinuerligt för att inte växa igen. Områdets stora dragningskraft på människor beror säkert på mångfalden och blomsterpraktens skönhet inte minst på växten. En värpmo-nad i Parnassen ger en stark skönhetsupplevelse i ett hav av lundväxter i olika färger. Vit-, gul- och blåsippor blandas med värtar, lundsmörblomma, krorlilja och desmeknopp m fl. En av de nordligaste förekomsterna av röd skogsängell finns även här. Längre ned mot vattnet utbreder sig strandängar, som på sina ställen är bemängda med både vita och röda kungsängsliljor. Flera växter, t.ex. gräset älvväxing visar att marken är kalkrik. Den kraftigt minskade giftiga bolmörnen växer på sina ställen där marken götts med spillning från den betande boskapen. På den näringsrika marken växer även stora ruggar av pepparrot, kummin, nässlor och vitplister. Mellan lunden och strandängarna finns på flera ställen örtrika torrbackar med backsippa, backsårkrvfrö, värförgätmigej och fet-knopp. I sammanhanget kan nämnas att Parnassen innehåller alla ädla svenska lövträd-slag. Här får de döda träden stå och falla som de vill bl. a. för att gynna de levande insekterna.Vid en inventering år 2004 gjordes många intressanta fynd av vedskalbaggar av vilka tolv arter återfinns på den nationella rödlistan över hotade arter. Parnassen är ett typiskt före detta parklandskap. Vid berghällarna, med utsikt över viken, hade Gustav III sina "dineer"(små skådespel). Traditionen uppehålls även idag av en naturlskande allmänhet men nu i form av en skön kaffestund.

Djurgården

I Djurgården står en gammal ek, "Kungsekan" som man kan ta en titt på. Omkretsen är i brösthöjd mått 690 cm och åldern är troligtvis ca 400 år.

Kungsängsliljan (*Fritillaria meleagris*) (**Upplands landskapsblomma**)
Kungsängsliljan lär vara införd till Sverige på 1600-talet. Den fördes från Holland till Botaniska trädgården i Uppsala, varifrån de sedan kom att spridas och förvildas. Den största nordiska populationen av kungsängslilja växer just på Kungsängen strax utanför Uppsala och det är också härifrån som växten fått sitt svenska namn, kungsängslilja. Kungsängsliljan är dessutom Upplands landskapsblomma och fridlyst.

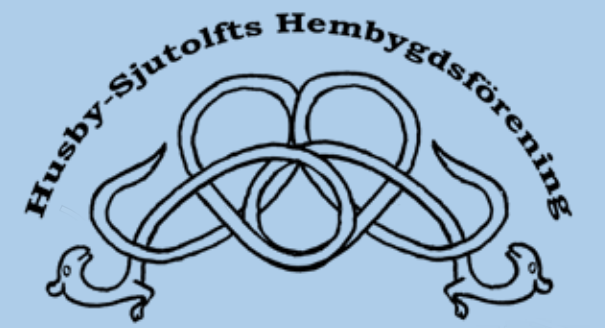
Beskrivning
Kungsängsliljan är en flerårig ört som blir runt 25 cm hög. Den har en tunn, ogrenad stjälk och grågröna lansettlika blad. De klockformade, hängande blom-mororna sitter ensamma eller ibland parvis i toppen av stjälken och de har ett karmirött, mycket kännetecknande rutnmönster, på utsidan av blomman. Blomningen sker i maj till juni och utöver de karmiröda kungsängsliljorna finns det också kungsängsliljor som blommar med vita blommor. Kungsängsliljan växer i naturen i områden med fuktiga strandängar eller sanna slätterängar.

Svensk myt

Det finns en myt om kungsängsliljor som blivit mycket populär bland folk. Myten säger att kungsängsliljorna som finns på Kungsängen står där efter ett slag mellan svenskar och danskar. För varje dans som föll växte där en röd lilja upp och för varje svensk växte en vit lilja. Slaget slutade med en stor svensk seger vilket förklarar varför de vita blommorna är så sällsynta.

Havsörn (*Haliaeetus albicilla*) (**Upplands landskapsdjur**)
Havsörnen är Sveriges största rovfågel med en vingbredd på en bra bit

Cykelkarta över Husby-Sjutolfts Socken med Ekolsund

www.ekolsund.se

- Tack till:
- Husby-Sjutolfts Hembygdsförening
- Enköpings kommun
- Ekolsunds Byalag
- Ekolsunds slott
- Ekolsunds Slotts Wårdshus
- Husby-Sjutolfts kyrkoråd
- Husby-Sjutolfts bastuförening
- Runverket
- Länsstyrelsen i Uppsala län

- Parkeringsplats
- Toalett
- Utsiktsplats
- Restaurang
- Fågeltorn
- Badplats

- Vandringsled
- Cykelkarta

För utförligare information kontakta Hembygdsförening
Patrik Eklund tel: 0171-47 32 01 e-post: patrik.eklund@ekolsund.se

Ödger-stenen
RAÄ-nr: Husby-Sjutolft 51
Runverkets nr: U 749
Storlek: 187x196 cm
Material: grå granit
Ristare: troligen Balle
Kommentarer: Trögdens flitigaste och skickligaste ristare Balle var Lärjunge till Livsten. Ristningen är djupt och tydligt huggen och har ett för Trögdens typiskt rundjur i kamp med två drakslingar. Linjerna är breda och rundade och huggna med samma teknik som Balles, varför forskarna tror att det är han som ristat stenen.

• halfan • auk • sikniutr • þair • litu • rasa • stan • at • aukþair • auk • tan | - • fejr • sina • auk • at • almkar • auk • uilborm • brylþr • halfanar •
Svenska: Halvdan och Sijnjut de lät resa stenen efter Ödger och Dan, sina fäder, och efter Almger och Vibjörn, Halvdans bröder.

Runstenen står vid en torpstuga i Sävsta by intill en hage 12 meter norr om gamla Enköpings-vägen och 175 meter väster om den punkt där den äldre vägen utgår från 263/gamla E18. På 1600-talet kommenterar Burus runstenen. I Rannsakningarna noteras: "I Säfstadh gjärdet, een stoor Bredth Runesteen, med Runeskrift. Uthuggen, på sudh liggandes, 2 alr öfver Jordan, väster om byen, dess bemerkelse weet ingen". Dybeck uppger på 1860-talet att: "runstenen vid Säfsta ... till mer än hälften är nedsunken i degig jord och ej utan betydlig kostnad kan bringas i behörig ställning". 1886 flyttades runstenen utan tillstånd till landsvägen mellan Ekolsund och Litslena gästgivaregård. Detta rapporterades av ortens forminnesvärdare G Engehart: "Förhållandet är ... det, att intill stora landsvägen i Husby ... socken ... befunnits en större runsten, men att för någon tid sedan samma runsten blifvit af en f d Landhandlare ... bortförd från sin ursprungliga plats samt sönderslagen." Brevet fick Riksantikvarien att ingripa. Länsmannen rapporterar: "I anledning av Eder ... anmälan ... får jag härmed värdigt meddela, att den ifrågavarande runstenen ... blifvit af f Landhandlanden Christian Hedborn ... flyttad derifrån till en annan närlägen plats, der stenen nu befinnes liggande, dock utan att synas vara skadad." I runstensens övre del har dock ett hål borrats för att underlätta transporten från den ursprungliga platsen. Runstenen restes 1945 av Riksantikvarieämbetet på den plats där Hedborn lämnade den. Där står den än idag.

Kullinge-stenen
RAÄ-nr: Husby-Sjutolft 57
Runverkets nr: U 747
Storlek: 127x119 cm
Material: grå, grovkornig granit
Ristare: okänd
Kommentarer: Runstenen är dekorerad med ett för Trögdens typiskt rundjur samt ormslingor.
 × - - k - (r) - (u) ×
 ?????????

Runstenen står på en sprängd bergsknalle 4 meter söder om 263/gamla E18 i Kullinge/Sävsta, Husby-Sjutolfts socken. 20 meter söder om runstenen finns en gravkulle. Olof Celsius undersökte runstenen 1725 och antecknade att den står "upprätt i Kullinge gårde". Den är "med ormslingor ritad, men ingen skrift, som jag kunde märka". Senare har det visat sig att enstaka runor står att finna på bandet under djurets bakben. Att tolka dessa är dock svårt.

Då stora landsvägen Stockholm - Enköping breddades 1939 flyttades stenen 5 meter söderut och lades med ristningsytan nedåt på en bergsknalle. Så låg stenen fortfarande vid runskriftsinventeringen två år senare. Riksantikvarieämbetet såg till att den restes 1945.

Åsbjörn-stenen
RAÄ-nr: Husby-Sjutolft 35:1
Runverkets nr: U 751
Storlek: 220x152 cm
Material: röd granit med blågrått ytskikt
Ristare: troligen Balle.
Kommentarer: Runstensens ornamentik består av två omslingrande drakar. Mellan dem står två typiska rundjur vända mot varandra.

hulm(k)ir • auk • labus • auk • lafsi • þair • litu • raisa stain • at aib - m • fajur sin koþan • ... t ...
Svenska: Holmger och Labus och Lafse de lät resa stenen efter Åsbjörn, sin gode fader ...

Runstenen står rest i Viggeby trädgård, 15 meter söder om huvudbyggnaden och fyra meter norr om 263/gamla E18. Stenen står 8 meter från runsten U 750.

I Rannsakningarna 1667-84 omtalas en runsten: "I Viggeby Gjärdet, söder om byen een Runesteen skrifven på smahl, på sundh liggandes, 2 al högh öfver Jordan, ingen wet hwadh den bemerket". På Hadorphs och Helgonius träsnitt antecknas att stenen ligger på "Wigby gårde". Senare (1865) beskriver Dybeck stenen och dess plats på följande sätt: "Ligger på sned å en stenig höjsträcka på gårdet, några famnar öster om föregående (= U 750). Ristningen är delvis utplånad ... En gammal "ingsväg, efter hvilken ännu betydliga stenläggningar finnas, har strukit förbi stenarna". På kartbladet anger Dybeck runstensens plats vara "S. om Wiggeby". Kort tid därefter har stenen tillsammans med runsten U 750 flyttats till sin nuvarande plats.

Holmfäst-stenen
RAÄ-nr: Husby-Sjutolft 35:2
Runverkets nr: U 750
Storlek: 173x130 cm
Material: Blågrå, skiffrig bergart
Ristare: Balle
Kommentar: Stenen är dekorerad med två sammanslingrade drakar.
 • saibiorn • auk • fraikaR • þair • litu • raisa • sthin • þinsa • at • hulmfäst • broþur • (s)in • bali • risti •
Svenska: Säbjörn och Fröger de lät resa denna sten efter Holmfäst, sin broder. Balle ristade.

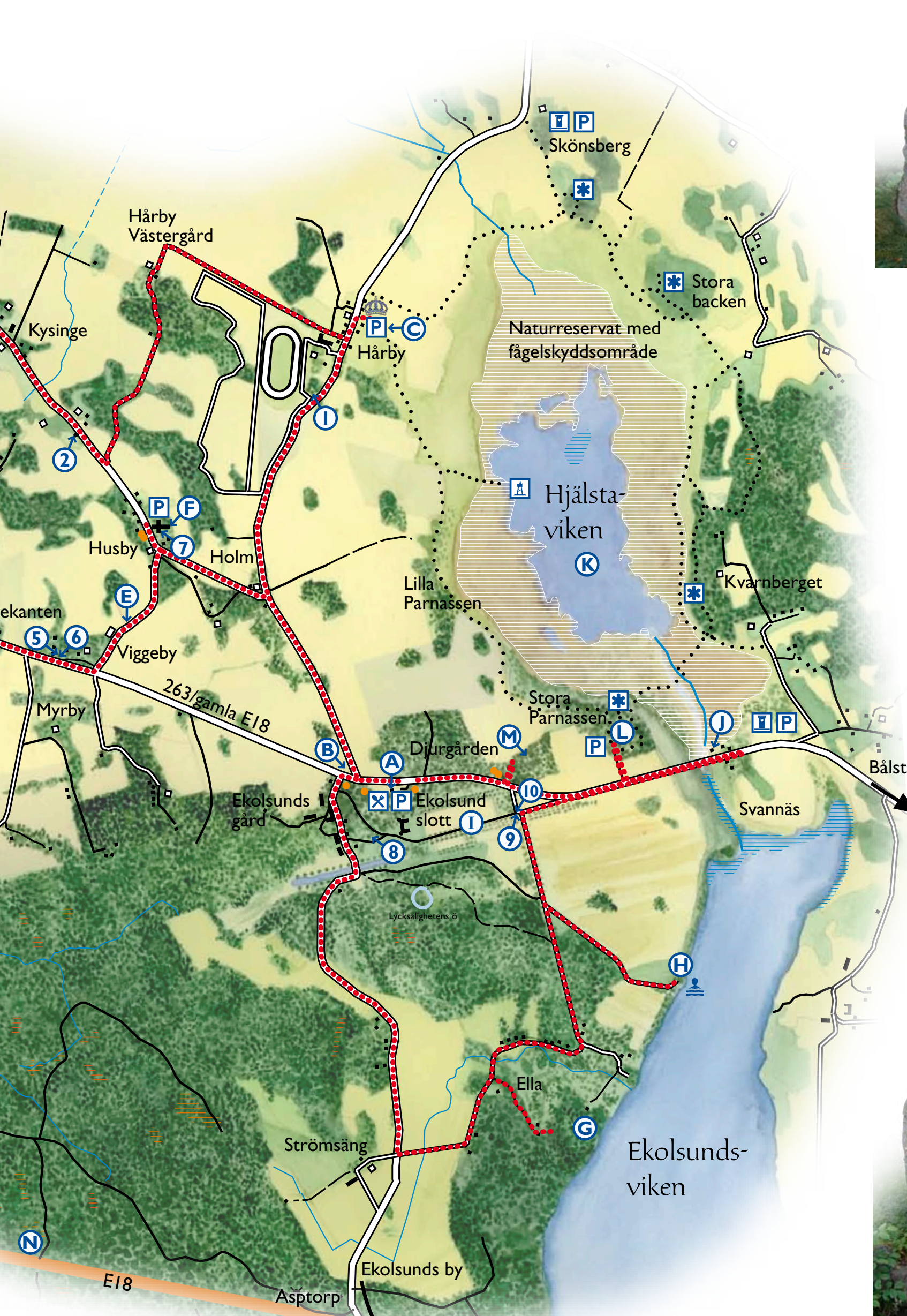
Runstenen står i en trädgård i Viggeby fyra meter söder om 263/gamla E18. I Rannsakningarna från 1600-talet antecknas: "På Säfvesta Angh, säges liggja neder i Jordan een stoor Steen, som förmeenes wara Runesteen, dock weet man om dess beskaffenheet ingen wiss Vnderättelse." På Hadorphs och Helgonius träsnitt antecknas att runstenen finns i "Wiggeby sudra gårde". Celsius, som undersökte inskriften 1725, anger stenens plats vara "Wiggeby gårde på backen". 1860 skriver Dybeck: "Stenen har länge och till år 1850 legat med nedvänd ristning. Några ynglingar företogo sig då att resa honom, i hopp att på stället finna jordgods. Ja, de funno - intet, och detta är ibland icke så lite", mente en försolgen äldre man i byn."

Den här runstenen har förmodligen stått tillsammans med runsten U 751, av allt att döma på var sin sida av en gammal väg. På 1860-talet flyttades de båda runstenarna upp till Viggeby. 1871 meddelas att stenarna är uppresta "invid landsvägen på gården vid Viggeby". Run draken i Husby-Sjutolfts Hembygdsföreningens logga kommer ifrån denna sten.

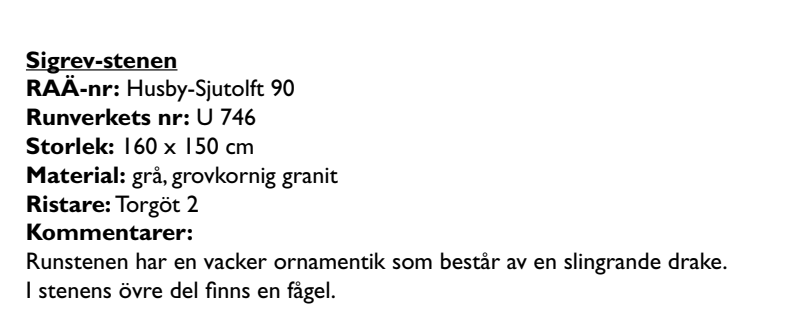

Skärvan i kyrkan
RAÄ-nr: Husby-Sjutolft 79
Runverkets nr: U 752
Storlek: 36x19 cm
Material: grå granit
Ristare: okänd
Kommentarer: Fragmentet har kortkvist-runor
 - - u - ueinukui - - - -
 - - - - - uku hin uk | kumi - -
Svenska: ... [h]oggu hinn ok Gummi ...

Inga anteckningar om runstensfragmentet finns från 1600-, 1700- eller 1800-talen. Det är ortens entusiastiske runkännare, J H Söderlund som första gången omtar fragmentet. I en skrivelse 1929 till Riksantikvarien meddelar han att en del av en runsten hade hittats "i östra grundmuren i den s k Gamla mejerbyggnaden ... Fragmentet är 20 cm bredt och 36 cm långt. Elva runor äro ristade i en längs med stenen gående slinga. Stenen är vanlig gråsten, och lik den i orten vanliga. Troligt är att då mejerbyggnaden för många år sedan reparerades en okänd runsten blivit söndersprängd och av delarna den nu funna inlagts i grundet." Söderlund förmodar "att de övriga runstensfragmenten använts till vägfyllnad då vägen från stora landsvägen ned till mejeriet anlades." I en senare skrivelse omtalar Söderlund att fragmentet hade hittats i april 1928 i "f d mejerbyggnaden, som en gång varit en bondgård...". 1929 togs runstensfragmentet ur grunden och fördes till kyrkan där det nu finns.

Andvätt röde-stenen
RAÄ-nr: Husby-Sjutolft 88:1
Runverkets nr: U 643
Storlek: 230x125 cm
Material: Blågrå granit
Ristare: Runmästaren är Fot, men det är troligen Torgöt Fotsarve som har ristat stenen. Torgöt Fotsarve var troligen Fots Lärjunge.
Kommentarer: Runstenen har en vacker ornamentik som består av en slingrande drake.
 • kulaifr • auk • ka(r) • litu • raisa • stain • eftir • antuit • rauþa • fajur • sin •
Svenska: Gullev och Kår lät resa stenen efter Andvätt röde, sin fader.

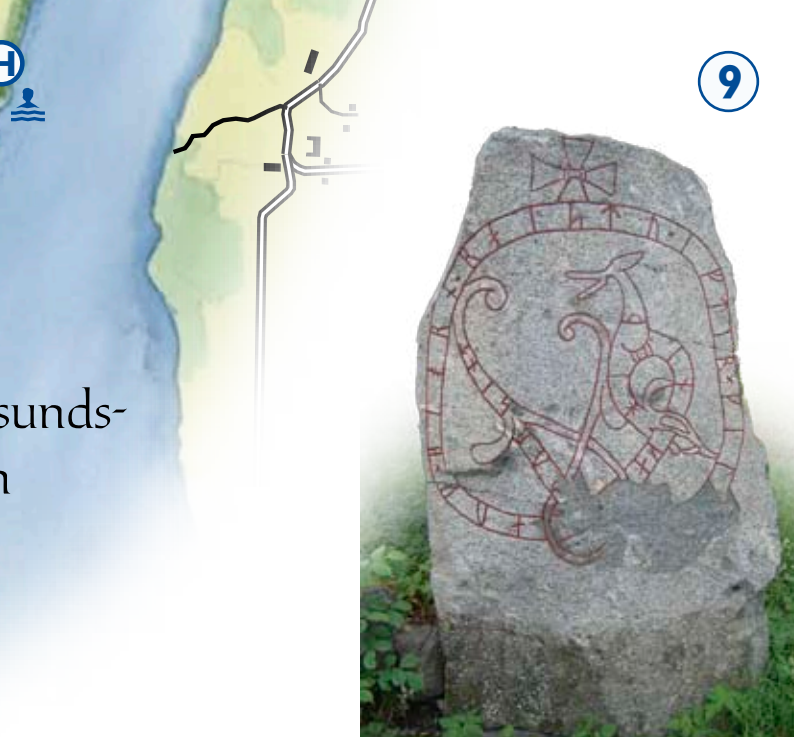
Kysinge-stenen
RAÄ-nr: Husby-Sjutolft 12
Runverkets nr: U 748
Storlek: 130 x 85 cm
Material: ljusrod granit
Ristare: okänd
Kommentarer: Runstenen har ingen skrift. Detta är ganska ovanligt. Av Trögdens 70 runstenar är bara 12 utan text. Stenen har ett för Trögdens typiskt rundjur i kamp med en orm inristat på slätsidan. Ristningen är delvis grund och otydlig på grund av vittring.
 Runstenen står rest i trädgården 25 meter öster om huvudbyggnaden och 10 meter sydväst om landsvägen Husby-Sjutolfts kyrka - Djurby.
 Sommaren 1860 reste Richard Dybeck i socknen. I sina reseberättelser skriver han att "ett runstensfragment uppdagades i en källare vid Kysinge".
 1925 skriver J H Söderlund till Riksantikvarien: "En äldre man, förre rusthållaren Bernhard Johansson i Kysinge ... har berättat mig att för många år sedan fanns i en nu raserad källare i Kysinge en större sten med slingar eller ristningar ut. Nu är platsen fylld med jord och grus, men hr J har för mig utpekad det ungefärliga stället där den bör ligga." Ett par veckor senare meddelar Söderlund: "Nu har jag låtit företaga grävningar vid Kysinge ... Omkring 1 m under jordtan påträffades den förmodade stenen. Den hade ett djur inristat på slätsidan. Några runor eller runslingar finnas ej."
 1926 restes runstenen på sin nuvarande plats.

Gildi-stenen
RAÄ-nr: Husby-Sjutolft 88:2
Runverkets nr: U 642
Storlek: 210 x 130 cm
Material: Granit
Ristare: Fot (Trolligen inte fot själv)
Kommentarer: Runstenen har en vacker ornamentik som består av en slingrande drake.
 hipinka... auk • biorn • raistu • eftir • kil... þur sint
Svenska: Hedenger och björn reste (stenen) efter Gilde (F), sin fader.
 Runstenarna U 642 och U 643 stod ursprungligen vid Ekilla bro men flyttades på 1820-talet till Ekolsund. Vid Brunsta bro i yttergrans socken har Hedenger och Björn låtit resa ytterligare en sten till minne av sin far. Två runstenar, vid Ekilla bro och Varpsundet är resta av Andvätt och hans bröder till minne av deras far.

Tordjävur-stenen
RAÄ-nr: Husby-Sjutolft 89
Runverkets nr: U 744
Storlek: 185x143 cm
Material: ljusgrå granit
Ristare: Balle
Kommentarer: Runstenen har en vacker ornamentik som består av två omslingrande drakar. Runraden löper cirkelformigt runt stenens ytterkanter.
 • kþja • lit • raisa • stain • at • borterf • boanta
 • sin • sun • kþpauaukaR • auk byki • haruistam
 • bali • risti • stn • • •
Svenska: Gyda lät resa stenen efter Tordjävur, sin man, som till Gudlög, och (han) bodde i Härvesta. Balle ristade stenen.

Andvätt röde-stenen
RAÄ-nr: Husby-Sjutolft 88:1
Runverkets nr: U 643
Storlek: 230x125 cm
Material: Blågrå granit
Ristare: Runmästaren är Fot, men det är troligen Torgöt Fotsarve som har ristat stenen. Torgöt Fotsarve var troligen Fots Lärjunge.
Kommentarer: Runstenen har en vacker ornamentik som består av en slingrande drake.
 • kulaifr • auk • ka(r) • litu • raisa • stain • eftir • antuit • rauþa • fajur • sin •
Svenska: Gullev och Kår lät resa stenen efter Andvätt röde, sin fader.